

Petre Ispirescu

BASME

CUPRINS

II. Caragiale. O carte mare pînă în astăzi

II. Caragiale. Momente și aburi

Cronologie	5
Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte	9
Ileana Simziana	21
Broasca țestoasă cea fermecată	46
Aleodor împărat	56
Porcul cel fermecat	65
Înșir' -te mărgăritari	80
Lupul cel năzdrăvan și Făt-Frumos	91
Prâslea cel voinic și merele de aur	102
Voinicul cel fără de tată	118
Făt-Frumos cu părul de aur	133
Făt-Frumos cel rătăcit	150
Fata săracului cea isteață	166
Zâna munților	177
Balaurul cel cu șapte capete	184
Greuceanu	191
Cei trei frați împărați	204
Cotoșman năzdrăvanu'	226
Pasărea măiastră	238
Fata moșului cea cuminte	251
Cele trei rodii aurite	257
Hoțu împărat	268

1878 – Rămas asociat unic, Ispirescu își redenumește imprimeria Tipografia Academiei Române. Moses Gaster publică un articol elogios despre Ispirescu în *Magasin für die Literatur des Auslandes*.

1879 – Imprimă volumul *Din poveștile unchiului sfătos, basme păgânești*, sub influența lui A.I. Odobescu, cel care le și prefațează. Basmele constituie o prelucrare de mituri din folclorul universal, fragmente de mitologie greacă povestită pentru copii, într-un limbaj popular.

1880 – Moses Gaster publică un nou articol despre Ispirescu în *Literatur Blatt für die Germanische und Rumänische Philologie*. Își petrece nopțile copiind texte pentru J. Urban Jarnic, care proiecta să facă la Viena o *Crestomatie română de texte vechi rare*. Cu această ocazie îi cunoaște pe Eminescu și pe Slavici și reușește, în urma lecturilor destul de sistematice, să dea viață vechilor texte ale literaturii române.

1881 – Pentru întâia oară, Ispirescu părăsește Bucureștiul și merge la Roșiorii-de-Vede, un orașel situat la 120 km de București, unde fiica sa trebuia să fie numită institutoare.

1882 – Publică principala operă a vieții sale *Legende sau basmele românilor, adunate din gura poporului de Ispirescu, culegător-tipograf*, cu o prefată de Vasile Alecsandri. Articole elogioase apar în *Revista de istorie, arheologie și filologie*, *Gazeta Transilvaniei*, *Telegraful român*, *România liberă*, *Familia*. Academia însă nu elogiază volumul, așa cum îl făcuse Alecsandri să spere.

1883 – Un librar din provincie reimprimă și desface volumele scriitorului. La 21 iunie, Ispirescu suferă prima congestie cerebrală.

1885 – Se preocupă, primul la noi, de valorificarea folclorului copiilor, în volumul *Jocuri și jucării de copii, adunate de Ispirescu, culegător-tipograf* (Sibiu, Editura Institutului tipografic).

1887 – Moare la 27 noiembrie, în urma unei noi congestii cerebrale. Ședința literară a grupului de la Revista Nouă (compusă din Ionescu-Gion, Delavrancea, Vlahuță, Hasdeu) este suspendată la anunțarea morții sale.

Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte

A fost odată ca niciodată; că de n-ar fi, nu s-ar mai povesti; de când făcea plopșorul pere și răchita micușunele; de când se băteau urșii în coade; de când se luau de gât lupii cu mieii de se sărutau, înfrățindu-se; de când se potcovea puricele la un picior cu nouăzeci și nouă de oca de fier și s-arunca în slava cerului de ne aducea povești:

*De când se scria musca pe perete.
Mai minciinos cine nu crede.*

A fost odată un împărat mare și o împărăteasă, amândoi tineri și frumoși, și, voind să aibă copii, au făcut de mai multe ori tot ce trebuia să facă pentru aceasta; au umblat pe la vraci și filosofi, ca să caute la stele și să le ghicească dacă or să facă copii; dar în zadar. În sfârșit, auzind împăratul că este la un sat, aproape, un unchiaș dibaci, a trimis să-l cheme; dar el răsunse trimișilor că cine are trebuință să vie la dânsul. S-au sculat deci împăratul și împărăteasa și, luând cu dânsii vreo câțiva boieri mari, ostași și slujitori, s-au dus la

unchiaș acasă. Unchiașul, cum i-a văzut de departe, a ieșit să-i întâmpine și totodată le-a zis:

— Bine ați venit sănătoși; dar ce umbli, împărate, să află? Dorința ce ai o să-ți aducă întristare.

— Eu nu am venit să te întreb asta, zise împăratul, ci, dacă ai ceva leacuri care să ne facă să avem copii, să-mi dai.

— Am, răsunse unchiașul; dar numai un copil o să faceți. El o să fie Făt-Frumos și drăgăstos, și parte n-o să aveți de el.

Luând împăratul și împărăteasa leacurile, s-au întors veseli la palat și peste câteva zile împărăteasa s-a simțit însărcinată. Toată împărația, și toată curtea, și toți slujitorii s-au veselit de această întâmplare.

Mai-nainte însă de a veni ceasul nașterii, copilul se puse pe un plâns, de n-a putut niciun vraci să-l împace. Atunci împăratul a început să-i făgăduiască toate bunurile din lume, dar nici aşa n-a fost cu putință să-l facă să tacă.

— Taci, dragul tatei, zicea împăratul, că și-oi da împărația cutare sau cutare; taci, fiule, că și-oi da de soție pe cutare sau cutare fată de împărat, și alte multe d-alde astea; în sfârșit, dacă văzu și văzu că nu tace, îi mai zise: taci, fătul meu, că și-oi da *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*.

Atunci, copilul tăcu și se născu; iar slujitorii deteră în timpane și în surle și în toată împărația se ținu veselie mare o săptămână întreagă.

De ce creștea copilul, d-aceea se făcea mai isteț și mai îndrăznet. Îl deteră pe la școli și filosofi, și toate învățăturile pe care alți copii le învățau într-un an, el le învăța într-o lună, astfel încât împăratul murea și învia

de bucurie. Toată împărația se fălea că o să aibă un împărat înțelept și procopsit ca Solomon împărat. De la o vreme încocace însă, nu știu ce avea, că era tot galeș, trist și dus pe gânduri. Iar când fuse într-o zi, tocmai când copilul împlinea cincisprezece ani și împăratul se afla la masă cu toți boierii și slujbașii împărației și se chefuiau, se sculă Făt-Frumos și zise:

— Tată, a venit vremea să-mi dai ceea ce mi-ai făgăduit la naștere.

Auzind aceasta, împăratul s-a întristat foarte și i-a zis:

— Dar bine, fiule, de unde pot eu să-ți dau un astfel de lucru nemaiauzit? Si dacă și-am făgăduit atunci, a fost numai ca să te împac.

— Dacă tu, tată, nu poți să-mi dai, apoi sunt nevoie să cutreier toată lumea până voi găsi făgăduința pentru care m-am născut.

Atunci, toți boierii și împăratul deteră în genunchi, cu rugăciune să nu părăsească împărația; fiindcă, ziceau boierii:

— Tatăl tău de aci înainte e bătrân, și o să te ridicăm pe tine în scaun, și avem să-ți aducem cea mai frumoasă împărăteasă de sub soare de soție.

Dar n-a fost putință să-l întoarcă din hotărârea sa, rămânând statornic ca o piatră în vorbele lui; iar tată-său, dacă văzu și văzu, îi dete voie și puse la cale să-i gătească de drum merinde și tot ce-i trebuia.

Apoi, Făt-Frumos se duse în grajdurile împărătești, unde erau cei mai frumoși armăsari din toată împărația, ca să-și aleagă unul; dar, cum punea mâna și apuca pe câte unul de coadă, îl trânteau, și astfel toți caii căzură. În sfârșit, tocmai când era să iasă, își mai aruncă ochii o dată prin grajd și, zărind într-un colț un cal răpciușos,

și bubos, și slab, se duse și la dânsul; iar când puse mâna pe coada lui, el își întoarse capul și zise:

— Ce poruncești, stăpâne? Mulțumesc lui Dumnezeu că mi-a ajutat să ajung ca să mai puie mâna pe mine un voinic.

Și înțepenindu-și picioarele, rămase drept ca lumânarea. Atunci Făt-Frumos îi spuse ce avea de gând să facă, și calul îi zise:

— Ca să ajungi la dorința ta, trebuie să ceri de la tată-tău paloșul, sulița, arcul, tolba cu săgețile și hainele ce le purta el când era flăcău; iar pe mine să mă îngrijești cu însăși mâna ta șase săptămâni și orzul să mi-l dai fierb în lapte.

Cerând împăratului lucrurile ce-l povătuise calul, el a chemat pe vătaful curții și i-a dat poruncă ca să-i deschiză toate tronurile cu haine spre a-și alege fiul său pe acelea care îi vor plăcea. Făt-Frumos, după ce răscoli trei zile și trei nopți, găsi, în sfârșit, în fundul unui tron vechi, armele și hainele tătâne-său de când era flăcău, dar foarte ruginite. Se apucă însuși cu mâna lui să le curete de rugină și, după șase săptămâni, izbuti a face să lucească armele ca oglinda. Totodată îngriji și de cal, precum îi zisese el. Destulă muncă avu; dar fie, că izbuti.

Când auzi calul de la Făt-Frumos că hainele și armele sunt bine curățate și pregătite, odată se scutură și el, și toate bubele și răpciuiga căzură de pe dânsul și rămase întocmai cum îl fătase măsa, un cal gras, trupeș și cu patru aripi; văzându-l Făt-Frumos astfel, îi zise:

— De azi în trei zile plecăm.

— Să trăiești, stăpâne; sunt gata chiar azi, de poruncești, și răspunse calul.

A treia zi de dimineață, toată curtea și toată împăratia erau pline de jale. Făt-Frumos, îmbrăcat ca un viteaz,

cu paloșul în mâna, călare pe calul ce-și alese, își luă ziua bună de la împăratul, de la împărăteasa, de la toți boierii cei mari și cei mici, de la ostași și de la toți slujitorii curții, care, cu lacramile în ochi, îl rugau să se lase de a face călătoria aceasta, ca nu care cumva să meargă la pieirea capului său; dar el, dând pinteni calului, ieși pe poartă ca vântul, și după dânsul carele cu merinde, cu bani și vreo două sute de ostași, pe care-i orânduise împăratul ca să-l însoțească.

După ce trecu afară de împăratia tatălui său și ajunse în pustietate, Făt-Frumos își împărți toată avuția pe la ostași și, luându-și ziua bună, îi trimise înapoi, oprindu-și pentru dânsul merinde numai cât a putut duce calul. Și apucând calea către răsărit, s-a dus, s-a dus, s-a dus, trei zile și trei nopți, până ce ajunse la o câmpie întinsă, unde era o mulțime de oase de oameni.

Stând să se odihnească, îi zise calul:

— Să știi, stăpâne, că aici suntem pe moșia unei Gheonoae, care e atât de rea, încât nimeni nu calcă pe moșia ei fără să fie omorât. A fost și ea femeie ca toate femeile, dar blestemul părinților pe care nu-i asculta, ci îi tot necăjea, a făcut-o să fie Gheonoae; în clipa aceasta este cu copiii ei, dar mâine, în pădurea ce o vezi, o s-o întâlnim venind să te prăpădească; e grozavă de mare: dară să nu te sperii, ci să fii gata cu arcul ca să o săgezezi, iar paloșul și sulița să le ții la îndemână, ca să te slujești cu dânsele când va fi de trebuință.

Se deteră spre odihnă; dar pândeau când unul, când altul.

A doua zi, când se revărsau zorile, ei se pregăteau să treacă pădurea. Făt-Frumos înșelă și înfrână calul, și chinga o strânse mai mult decât altă dată, și porni; când, auzi o ciocănitură groaznică. Atunci calul îi zise:

—Tine-te, stăpâne, gata, că iată se apropie Gheonoaia.

Și când venea ea, nene, doboră copacii: aşa de iute mergea; iar calul se urcă ca vântul până cam deasupra ei și Făt-Frumos îi luă un picior cu săgeata și, când era gata a o lovi cu a doua săgeată, strigă ea:

—Stăi, Făt-Frumos, că nu-ți fac nimic!

Și văzând că nu o crede, îi dete înscris cu săngele său.

—Să-ți trăiască calul, Făt-Frumos, îi mai zise ea, ca un năzdrăvan ce este, căci de nu era el, te mâncam fript; acum însă m-ai mâncat tu pe mine; să știi că până azi niciun muritor n-a cutezat să calce hotarele mele până aicea; câțiva nebuni care s-au încumetat a o face de-abia au ajuns până în câmpia unde ai văzut oasele cele multe.

Se duseră acasă la dânsa, unde Gheonoaia ospătă pe Făt-Frumos, și-l omeni ca pe-un călător. Dar pe când se aflau la masă și se chefuiau, iară Gheonoaia gemea de durere, deodată el îi scoase piciorul pe care îl păstra în traistă, i-l puse la loc și îndată se vindecă. Gheonoaia, de bucurie, ținu masă trei zile de-a rândul și rugă pe Făt-Frumos să-și aleagă de soție pe una din cele trei fete ce avea, frumoase ca niște zâne; el însă nu voi ci îi spuse curat ce căuta; atunci ea îi zise:

—Cu calul care îl ai și cu vitejia ta, crez că ai să izbutești.

După trei zile, se pregătiră de drum și porniră. Merse Făt-Frumos, merse și iar merse, cale lungă și mai lungă; dară când fu de trecu peste hotarele Gheonoaiei, dete de o câmpie frumoasă, pe de o parte cu iarba înflorită, iară pe de altă parte părălită. Atunci el întrebă pe cal:

—De ce este iarba părălită?

Și calul îi răspunse:

—Aici suntem pe moșia unei Scorpiei, soră cu Gheonoaia; de rele ce sunt, nu pot să trăiască la un loc; bles-temul părinților le-a ajuns, și de-aia s-au făcut lighioi, aşa precum le vezi; vrăjmășia lor e groaznică, nevoie de cap, vor să-și răpească una de la alta pământ; când Scorpia este necăjită rău, varsă foc și smoală; se vede că a avut vreo ceartă cu soră-sa și, vrând s-o gonească de pe tărâmul ei, a părlit iarba pe unde a trecut; ea este mai rea decât soră-sa și are trei capete. Să ne odihnim puțin, stăpâne, și mâine dis-de-dimineață să fim gata.

A doua zi se pregătiră, ca și când ajunseseră la Gheonoaie, și porniră. Când auziră un urlet și o văjietură, cum nu mai auziseră ei până atunci!

—Fii gata, stăpâne, că iată se apropie zgripturoaica de Scorpie.

Scorpia, cu o falcă în cer și cu alta în pământ și vârsând flăcări, se aprobia ca vântul de iute; iară calul se urcă repede ca săgeata până cam deasupra și se lăsă asupra ei cam pe de o parte. Făt-Frumos o săgetă și îi zbură un cap; când era să-i mai ia un cap, Scorpia se rugă cu lacrămi ca să o ierte, că nu-i face nimic și, că să-l încredeze, îi dete înscris cu săngele ei. Scorpia ospătă pe Făt-Frumos și mai și decât Gheonoaia; iară el îi dete și dânselui capul ce i-l luase cu săgeata, care se lipi îndată cum îl puse la loc, și după trei zile plecară mai departe.

Trecând și peste hotarele Scorpiei, se duseră, se duseră și iară se mai duseră, până ce ajunseră la un câmp numai de flori și unde era numai primăvară; fiecare floare era cu deosebire de mândră și cu un miros dulce, de te îmbăta; trăgea un vântisor care abia adia. Aicea stătură ei să se odihnească, iară calul îi zise:

Trecură̄m cum trecură̄m până aci, stăpâne; mai avem un hop: avem să dăm peste o primejdie mare; și, dacă ne-o ajuta Dumnezeu să scăpăm și de dânsa, apoi suntem voinici. Mai-nainte de aci este palatul unde locuiește *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*. Această casă este încunjurată cu o pădure deasă și înaltă, unde stau toate fiarele cele mai sălbaticice din lume; ziua și noaptea păzesc cu neadormire și sunt multe foarte; cu dânsele nu este chip de a te bate; și ca să trecem prin pădure e peste poate; noi însă să ne silim, dacă om poate, să sărim pe deasupra.

După ce se odihniră vreo două zile, se pregătiră iarăși; atunci calul, ținându-și răsuflarea, zise:

— Stăpâne, strânge chinga cât poți de mult, și, încălcând, să te ții bine și în scări, și de coama mea; picioarele să le ții lipite pe lângă subțioara mea, ca să nu mă zăticnești în zborul meu.

Se urcă, făcu probă, și într-un minut fu aproape de pădure.

— Stăpâne, mai zise calul, acum e timpul când se dă de mâncare fiarelor pădurii și sunt adunate toate în curte; să trecem.

— Să trecem, răsunse Făt-Frumos, și Dumnezeu să se îndure de noi.

Se urcară în sus și văzură palatul strălucind astfel, de la soare te puteai uita, dar la dânsul ba. Trecūră pe deasupra pădurii și, tocmai când erau să se lase în jos la scara palatului, de-abia, de-abia atinse cu piciorul vârful unui copac și deodată toată pădurea se puse în mișcare; urlau dobitoacele, de țî se făcea părul măciucă pe cap. Se grăbiră de se lăsară în jos; și de nu era doamna

palatului afară, dând de mâncare puilor ei (căci aşa numea ea lighioanele din pădure), îi prăpădea negreșit.

Mai mult de bucurie că au venit, îi scăpă ea; căci nu mai văzuse până atunci suflet de om pe la dânsa. Opri pe dobitoace, le îmblânzi și le trimise la locul lor. Stăpâna era o zână înaltă, subțirică și drăgălașă, și frumoasă, nevoie mare! Cum o văzu Făt-Frumos, rămase încremenit. Dară ea, uitându-se cu milă la dânsul, îi zise:

— Bine ai venit, Făt-Frumos! Ce cauți pe aici?

— Căută̄m, zise el, *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*.

— Dacă căutați ceea ce ziseși, aci este.

Atunci descălecă și intră în palat. Acolo găsi încă două femei, una ca alta de tinere; erau surorile cele mai mari. El începu să mulțumească zânei pentru că l-a scăpat de primejdie; iară ele, de bucurie, gătiră o cină plăcută și numai în vase de aur. Calului îi deteră drumul să pască pe unde va voi dânsul; pe urmă îi făcură cunoșcuți tuturor lighioanelor, de puteau umbla în tihnă prin pădure.

Femeile îl rugară să locuiască de aci înainte cu dânsale, căci ziceau că li se urâse, șezând tot singurele; iară el nu aștepta să-i mai zică o dată, ci primi cu toată mulțumirea, ca unul ce aceea și căuta.

Încet, încet, se deprinseră unii cu alții, își spuse istoria și ce păti până să ajungă la dânsale, și nu după multă vreme se și însoții cu fata cea mai mică. La însoțirea lor, stăpânele casei îi deteră voie să meargă prin toate locurile de primprejur, pe unde va voi; numai pe o vale, pe care i-o și arătară, îi ziseră să nu meargă, căci nu va fi bine de el; și-i și spuseră că acea vale se numea Valea Plângerii.

Petrecu acolo vreme uitată, fără a prinde de veste, fiindcă rămăsese tot aşa de Tânăr, ca și când venise. Trecea prin pădure, fără să-l doară măcar capul. Se desfăta în palaturile cele aurite, trăia în pace și în liniște cu soția și cununatele sale, se bucura de frumusețea florilor și de dulceața și curătenia aerului, ca un fericit. Ieșea adesea la vânătoare; dar, într-o zi, se luă după un iepure, dete o săgeată, dete două și nu-l nimeri; supărat, alergă după el și dete și cu a treia săgeată, cu care îl și nimeri; dară nefericitul, în învălmășeală, nu băgase de seamă că, alergând după iepure, trecuse în Valea Plângerii.

Luând iepurele, se întorcea acasă; când, ce să vezi dumneata? Deodată îl apucă un dor de tată-său și de mumă-sa. Nu cutează să spui femeilor măiestre; dară ele îl cunoșcură după întristarea și neodihna ce vedeau într-însul.

— Ai trecut, nefericitule, în Valea Plângerii! îi ziseră ele, cu totul speriate.

— Am trecut, dragele mele, fără ca să fi voit să fac astă neghiobie; și acum mă topesc de-a-nicioarele de dorul părinților mei, însă și de voi nu mă îndur ca să vă părăsesc. Sunt de mai multe zile cu voi și n-am să mă plâng de nicio mâhnire. Mă voi duce dară să-mi mai văz o dată părinții și apoi m-oi întoarce, ca să nu mă mai duc niciodată.

— Nu ne părăsi, iubitule; părinții tăi nu mai trăiesc de sute de ani, și chiar tu, ducându-te, ne temem că nu te vei mai întoarce; rămâi cu noi, căci ne zice gândul că vei pieri.

Toate rugăciunile celor trei femei, precum și ale calului, n-au fost în stare să-i potolească dorul părinților, care-l usca pe de-a-ntregul. În cele mai de pe urmă, calul îi zise:

— Dacă nu vrei să mă asculți, stăpâne, orice și se va întâmpla, să știi că numai tu ești de vină. Am să-ți spui o vorbă și, dacă vei primi tocmeala mea, te duc înapoi.

— Primesc, zise el cu toată mulțumirea, spune-o!

— Cum vom ajunge la palatul tatălui tău, să te las jos, și eu să mă întorc, de vei voi să rămâi măcar un ceas.

— Așa să fie, zise el.

Se pregătiră de plecare, se îmbrățișă cu femeile și, după ce-și luară ziua bună unul de la altul, porni, lăsându-le suspinând și cu lacrămile în ochi. Ajunseră în locurile unde era moșia Scorpiei; acolo găsiră orașe; pădurile se schimbaseră în câmpii; întrebă pe unii și pe alții despre Scorpie și locuința ei; dar îi răspunseră că bunii lor auziseră de la străbunii lor povestindu-se de asemenea fleacuri.

— Cum se poate una ca asta? le zicea Făt-Frumos, mai alătăieri am trecut pe aici; și spunea tot ce știa.

Locuitorii râdeau de dânsul, ca de unul ce aiurează sau visează deștept, iară el, supărat, plecă înainte, fără a băga de seamă că barba și părul îi albiseră.

Ajungând la moșia Gheonoaiei, făcu întrebări ca și la moșia Scorpiei, și primi asemenea răspunsuri. Nu se putea dumiri el: cum de în câteva zile s-au schimbat astfel lucrurile? Si iarăși supărat, plecă cu barba albă până la brâu, simțind că îi cam tremurau picioarele, și ajunse la împărăția Tânără-său. Aici alți oameni, alte orașe, și cele vechi erau schimbate de nu le mai cunoștea. În cele mai de pe urmă, ajunse la palaturile în care se născuse. Cum se dete jos, calul îi sărută mâna și îi zise:

— Rămâi sănătos, stăpâne, că eu mă întorc de unde am plecat. Dacă poftești să mergi și dumneata, încalecă îndată și aidem!